

Geografia i medi natural

El castell de Gelida s'alça a una altitud de 310 metres i es troba dins del terme municipal de Gelida, propietària actual del castell. Està situat en un contrafort del cordal que arrenca des del Pujol de Migjorn (599 m) en direcció a ponent i que acaba just on hi ha el poble. Aquest cordal està solcat pel torrent de Sant Miquel al nord i el de la font de Cantillepa al sud, fet que permet que estigui quelcom encimbellat i amb una molt bona panoràmica de la plana del Penedès i castells llunyans que des d'aquí es veien en temps medievals.

El terreny està constituït per calcàries, gresos i conglomerats del Triàsic i la vegetació correspon a brolla d'estepes amb pi blanc havent substituït el bosc d'alzina originari tot i que també hi trobem bosquets d'alzines amb algun roure als llocs més frescals.

La història

Les primeres notícies que tenim d'aquest castell daten del 30 de març de 963 quan

«Mirone», comte i marquès, va vendre el castell de Masquefa a Ènyec —anomenat Bonfill— on també hi consta el «terminio de castrum Gellito». En una altra venda de castell, en aquest cas el de Cervelló, feta el 992 pels comtes Ramon Borrell de Barcelona i Ermengol I d'Urgell, apareix també el «terminio de castrum Gellita».

El 30 de març de 998, Ènyec permutà amb el monestir de Sant Cugat del Vallès la propietat del castell de Gelida pel castell de Masquefa i altres propietats, per la qual cosa el castell de Gelida passà a dependre del cenobi de Sant Cugat. La permuta tenia efecte, però, a la seva mort.

Cal tenir present que Ènyec Bonfill va comprar el castell de Cervelló, fet que amb el temps representarà un lligam del llinatge Cervelló amb Gelida.

El 1040, el «kastrum Gellita» seguia limitant amb el terme de Masquefa i amb Piera, essent Gerbert el posseïdor aleshores del castell.

Entre 1070 i 1086 el noble prelat Umbert

Vessant sud del castell amb l'església. Foto de Jordi Gironès

Portal d'entrada al castell. Foto de Jordi Gironès

Alemany, fill de Gerbert, era senyor del castell de Gelida i bisbe de Barcelona, deixant al seu nebot Guerau Alemany el castell i la seva església dedicada a Sant Pere.

El 26 de novembre de 1108, el comte Ramon Berenguer III es referí als estralls que s'estaven produint al Penedès afectant castells i esglésies, entre ells Gelida, causant despoblació a la regió.

El 3 d'agost de 1150, Guerau Alemany donà, com esponsalici, a Saurina, els castells de Gelida i Ferran amb les respectives pertinences. La donació era només en vida d'ella i en cas de morir sense fills tornaria a la branca del marit.

En el testament de Guerau Alemany (1193) es relacionen un munt de castells a més del de «Gelida» (Miralles, Vila de Mager i Rocheta entre d'altres) i queda palesa la propietat alhora del castell de Gelida i del de Cervelló en el seu fill Guillem de Cervelló. La possessió del castell per part del llinatge Cervelló també es manifesta en el testament de Guerau de

Cervelló fet el 1229 amb motiu de la seva anada a l'expedició conqueridora de Mallorca i vers el 1297 el mateix Guerau de Cervelló va vendre al rei Jaume II el castell de Cervelló i junt amb ell el de Gelida.

El 1327, Arnau Roger —fill i hereu universal de la comtessa de Pallars (Sibil·la de Comenges)— feia actes de senyoriu en el castell de Gelida, però vint anys després el castell pertanyia a la família Montcada. Segueixen uns anys en què consten diferents personatges amb drets sobre el castell com és el cas del jutge d'Arborea (Sardenya) l'any 1358, i de Berenguer Bertran, ciutadà de Barcelona, a partir dels volts de 1365. Aquesta família es perllongà força anys com a posseïdora del castell i durant la segona meitat del segle XV hagué de fer declaració de lleialtat a Joan II i Ferran II a causa d'haver-se enfrontat als aquests monarques.

Durant el segle XVI hi consten diverses famílies com a propietàries del senyoriu de Gelida: Bertran (1515), Despalau (1553), Erill (1555), Perapertusa (1581) i Salbà i Despalau (1583). Per altra banda, alhora hi ha informació que indica que els nobles de Castro, de Cervelló i de Montcada —emparentats entre ells— posseïren el castell durant el segle XVI. Informacions, doncs, que es contradueixen.

Durant la guerra contra Felip IV el castell fou defensat amb valentia i fou documentada una llista de despeses relacionades amb el cas (1651).

El castell fou enderrocat, com la resta de castells veïns penedesencs, per ordre de Felip V (1713-1714) i durant els segles XVIII i XIX Gelida fou un domini indivís del marquesat de Cerdanyola i la família Dalmau.

El 21 de novembre de 1965 es va constituir el Grup Local d'Amics dels Castells i l'any 1967 el castell fou comprat per l'Ajuntament de Gelida al senyor Mascaró Vinyeta, en representació de la seva filla menor Rosa Mascaró i Altimiras.

Aprofitant les roques

El primer aprofitament de les roques el constitueix el suport material al damunt del qual es troba instal·lat el conjunt de les edificacions del castell. Aquest esperó rocós

Muralles est del castell. Foto de Jordi Gironès

es troba constituït per les calcàries i dolomies del Muschelkalk Superior (Triàsic).

Les roques de l'entorn més immediat són utilitzades com a material de construcció. Cada tipus de roca és utilitzada per a una finalitat constructiva concreta. Així els tipus de roques que intervenen en el bastiment dels murs del castell són:

- Calcàries i dolomies del Muschelkalk Superior (Triàsic), provinents de les zones adjacents situades en el Torrent de Cantillepa.
- Gresos bioclàstics (gresos amb corcolles d'organismes marins) del Miocè marí provinents de la zona on s'uneixen el Torrent de Cantillepa i el Torrent de Sant Miquel.
- Gresos vermellosos del Muschelkalk Mig (Triàsic), segurament provinents de l'entorn del Torrent de les Fonts.
- Travertins quaternaris provinents de Can Parenostres.

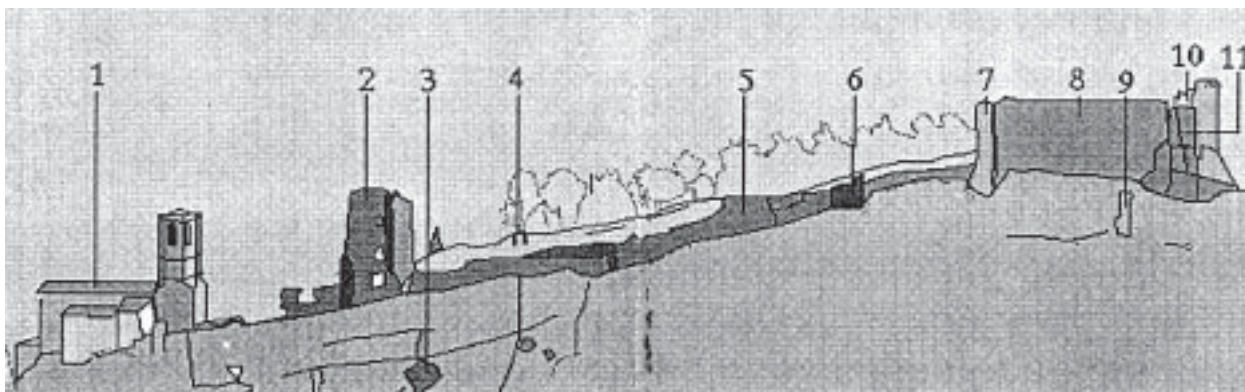
com a material de construcció s'utilitzaven les superfícies de debilitat natural presents a la roca com les esquerdes o diàclasis i els plans d'estratificació. Els picapedrers coneixien aquestes superfícies anomenades per ells com a *lleva de la pedra*.

Al peu del castell, i poc més amunt, podem contemplar dos exemples d'aprofitament de les roques: una antiga pedrera i la fàbrica del Cement. Aquesta va estar en funcionament durant els primers anys del segle actual.

Interior del clos del castell. Foto de Jordi Gironès

En l'extracció i aprofitament de les roques

L'edifici

Les estructures més antigues del castell de Gelida corresponen a les torres situades a la part alta (11) i mitjana (2) de l'esperó rocós, que van ser obrades a finals del segle IX o inicis del X. A la part baixa (1) hi ha l'església, d'origen pre-romànic però amb múltiples transformacions posteriors, la darrera de les quals és el campanar, de 1796.

A l'esquerra de l'església podem veure el cementiri construït el 1856 sobre les restes de tombes antropomorfes pre-romàniques.

Darrera l'església s'alça la torre de planta rectangular (2), del segle X, la funció de la qual era barrar el pas en aquest punt. A l'entorn d'aquesta torre s'edificarà densament —durant el segle XV— un cop adquirit el castell per Berenguer Bertran. L'estructura anomenda el forn (4) forma part d'aquest conjunt. A les refeccions d'aquesta època

corresponen el mur de la part superior (8), bastit sobre les restes de l'edificació anterior (7 i 10), que era enderrocada en part.

Les muralles (5) i la torre (6) formen part de les estructures de defensa sobre el torrent de Cantillepa. En aquest espai, entre la torre mitjana (2) i el cos superior del castell, s'ubicava molt possiblement el nucli de poblament de Gelida a l'alta edat mitjana.

Sota el castell s'obren diverses coves (4) a l'interior de les quals s'han trobat testimonis d'utilització des de la prehistòria.

Nota: per fer aquest escrit he recollit la major part de la informació històrica de l'escrit sobre el castell de Gelida del volum III de l'obra sobre els *Castells Catalans* publicada per l'editor Rafael Dalmau l'any 1992 (segona edició del 1992).

Jordi Gironès i Vilardebò
juny de 2006